

A MAGYAR SZABADELVŰSÉG*

RÉZ MIHÁLY

Mi a haza? „Nem tudom... Csak azt tudom, hogy ott a levegő jobb, a fa's mező szebb s minden oly kedves, oly drága előttünk. Mindig csak oda vágyunk és törekszünk. Ott élni, ott meghalni, egyedüli óhajtásunk. Ha életemben nem csókolhatom meg többé porodat s ha örökre adósodnak kelle maradnom, hazám! fogd fel mégis szívesen legalább utolsó lehelletemet. Szerettelek minden hibáiddal!”¹ Eme patetikus, fellengzős szavakban nyilatkozik a haza fogalmáról az az államférfiú, kinél több érzeke senkinek nem volt a haladás és a realitás iránt. Ama romantikus rajongás érzete, mely kiérzik a sorok közül, a mai korszak igen sok embere előtt alig megérthető. Hiszen olyan időket éltünk át, amelyekben a nemzeti eszme egész glóriája szertefoszlani látszott. Megtanultunk kételkedni a nagy szavakban, mert nagy érzéseket nem láttunk sehol. Minél romantikusabban nyilatkozott a hazafiság, annál reálisabbak voltak valódi céljai s a túlzó indulat hangosan nyilatkozó szava csak a tömeg indulatai iránti túlzott hízelgésből fakadt. És akkor azok, akik a nemzeti érzés eszményiségét lelkük egész mélyéből átérezték, a tömeg e vásári lármája közepette a maguk tiszta érzéseivel elzárkóztak. Elhallgattatták annak szavát s a küzdelemben nem vittek mást, mint rideg logikát és hideg okoskodást. Érzésük ereje csak a kötelességérzet erejében nyilatkozott, mellyel a tömeg szenvedélyeivel szembeszálltak.

SZÉCHENYI ÚTJÁN

A mi nemzedékünknek ebből a küzdelemből kellett tanulnia. A pártkülönbség nélkül mindenütt tapasztalható önzetlen nemzeti érzés majdnem rejtve volt s a küzdelem hevében az álpátosz egyik oldalon a nemzeti jelszavak túlzó hangsúlyozásában, a másik oldalon azoknak túlzó lebecsülésében mutatkozott. A tiszta, önzetlen nemzeti érzés megvolt, de oly ritkán nyilatkozott meg, hogy egy amúgy is anyagiasságra hajló időszakban sokan annak már realitásában is kételkedni kezdtek. A megélhetés fokozódó nehézségei közepette a beállott nagy politikai csalódások hitevesztettségüket még növelték s nemzedékünket az anyagiasságban megerősítették. Mert a materializmus – a jelenre vonatkozólag – pesszimizmus voltaképp, mindig és mindenütt.

Pedig Széchenyi idejében a nemzeti irányzat a magyar szabadelvű haladás éltető szelleme volt. Minden érzése ahhoz vonzotta Széchenyit; de ahhoz kötötte a haladás érdeke is. Ha Széchenyi ezt az érzést az emberi haladás nagy érdekeivel összeütközőnek hitte volna: lett volna ereje legyőzni nemzeti érzését, mint mindig volt ereje legyőzni azon érzéseket, amelyekből a létjogosultságot esze megtagadta. De Széchenyi István azt tapasztalta, hogy midőn a nemzet

* Réz Mihály (1878–1921) írása először a *Magyar Figyelő* induló, 1911. évi 1. számában jelent meg, a 113–125. oldalakon. A szöveget szerkesztettük, közcímekkel láttuk el, a túlzottan korhoz kötött részeket rövidítettük (szögletes zárójellel és három ponttal jelölve) és a dőlttel szedéseket elhagytuk. A folyóiratról lásd bővebben: Tókéczki László: *A Magyar Figyelő eszméi (1911–1918) Történelmi Szemle*, 1994/3–4. (A Szerk.)

1 Gróf Széchenyi István 1816. január 16-ai naplőbejegyzéséből. (A Szerk.)

már-már halottnak tetszett, midőn halottnak hitte maga Széchenyi is: nemzeti önállása ellen intézett támadásokra fölébredt, s új életre kelt. Azt látta, hogy a nemzeti érzés „az egyedüli regeneracionális erő”, amelyre a haladás hívének építenie lehet. Széchenyinnél a célt mindig az ész tüzi ki, sohasem a szív, s azért az ő nemzeti iránya – nyilatkozzék bármily fellengzős kifejezésekben is – mindig szigorúan logikus és ésszerűen megokolt. Benne magát a nemzeti érzést is az lobbantotta lángra igazán, hogy annak kitörésében a nemzet életerejének megnyilatkozását, idealizmusának erejét látta meg.

Annak, hogy a magyarságban a nemzeti érzés „az egyedüli regeneracionális erő”, mélyen fekvő történeti okai vannak. A nemzeti létért való küzdelemben a kultúrától elmaradt, s lelke egész világát a nemzeti függetlenségért vívott évszázados harcok emléke töltötte be. A küzdelemnek eme századaiban minden nagyság, minden idealizmus és minden jellemerő a nemzeti ügy védelmében merült ki, s a közéletben minden nagy és nemes érzés a nemzeti érzés formájában nyilatkozott. Vallásos harcai, osztályharcai, a trón elleni szabadságharcai mind összeolvadtak a nemzeti ügyért való küzdelmeivel. Erről beszélt minden tradíciója, s a költészet és a dal ezt az érzést vette minden ragyogással körül.

Ha van igazság a környezet fajnevelő hatásáról szóló tételben a természet-tudományban; a politikában bizonyára még több igazsága van. Egy nemzet történelme annak egész egyéniségére rányomja bélyegét. Más történelem szükségkép más nemzetet teremt. A különböző környezet itt is még azonos természetű őselemből is egészen különböző lényeket teremt.

A nagyság, jellemerő és idealizmus iránt érzett tisztelet az emberi természetnek mindenütt jelen való kiirthatatlan érzése. A mi történelmünk eseményei folytán szükségképpen és természetes, hogy az idealizmus előttünk a nemzeti érzés formájában jelentkezett, s hogy ma is ebben a formájában áll a nemzet

lelkéhez legközelebb. Mert a nemzetek idealizmusa nem elvont eszmékben, hanem konkrét érzésekben nyilatkozik. Erre a – történelmünk folyamán szükségképpen kifejtett – hatalmas nemzeti érzésre építette fel a maga szabadelvű politikáját Széchenyi. Nemzeti szempont-

ból – az ország erősbödése, s így függetlensége érdekében – akarta a rendiséget lerontani, hogy ezáltal minden osztály erősbödjék s minden osztály egy egységes nemzetben egyesüljön. Az egész nagy reformkorszaknak az az alapgon-dolata, hogy a szabadelvűségnek nemzetinek kell lennie.

» a szabadelvűségnek nemzetinek kell lennie

A SZABADELVŰSÉG PROBLÉMÁI A KIEGYZÉS UTÁN

Ha a kiegyezés utáni időszakban a szabadelvűség nem lehetett mindig elég határozott, s ha e tekintetben mulasztások tényleg terhelik is, volt ebben része a pénzügyi nehézségeknek, amelyek megakadályoztak minden nagyobb szabású alkotást; és volt része az el nem kerülhető közjogi harcoknak, amelyek lehetetlenné tették, hogy a kormányok egyes reformok kedvéért közjogi párt-híveik egy részével szembeálljanak.

Az egyházpolitikai reformok kérdésében a magyar szabadelvűség nemzeti jellege még egyszer megnyilatkozott. Azért volt népszerű, mert nem akarták sem Bécsben, sem Rómában, s mert úgy tekintették, mint a nemzeti függetlenség megnyilatkozását a belső politika egy nagy jelentőségű kérdésében.

A magyar szabadelvűség nemzeti jellege a Szabadelvű Párt bukásával egyszerre véget ért.² A váratlanul bekövetkezett nagy közjogi konfliktusban a haladás jelszavai a nemzet akarata és a nemzet érdeke ellen fordítottak. Ennek a közjogi harcnak káros utóhatását érezzük még ma is a nemzetközi radikalizmus nyilvánulásaiban. Az eredeti – nemzeti irányú – magyar szabadelvűség helyreállítása a jövő feladata.

Elsősorban a magyar radikalizmus keletkezésének speciális okaival kell tisztába jönni. A marxizmus szerint a termelés módjának változása idézi elő az

2 Hivatkozás az 1905-ben bekövetkezett választási vereségre és az 1906-os választást megelőző – jogutód nélküli – feloszlására. (A Szerk.)

összes gazdasági és politikai viszonyok változását. A nagy gyáripar a nagyipari munkásságot és proletariátust, s a nagyipari proletariátus a szociális mozgalmat és ennek következményeit. Nálunk azonban alig van ipar; ipari munkásaink száma jelentéktelen. Ha ennek arányában volna nálunk radikális mozgalom, semmi jelentőséggel nem bírhatna. Jelentőséget annak az elmúlt közjogi konfliktus kihatása s egy jövőendő közjogi konfliktus reménye adott. Nem belső, gazdasági fejlődés bizonyos fokán szükségképpen előállott eredmény ez, hanem egy külső, politikai tényezőnek beavatkozásából támadt ideiglenes konstelláció. Ez nem a megnövekedett ipari proletariátus ideológiája. Oly antimilitarizmus ez, amelyet a létszámemelés megtagadásával felingerelt bécsi körök támogattak, oly proletármozgalom, amelyet gyönyörűséggel néznek a gyáratéke emberei.

Ha a politikai fejlődés alapja tisztán a gazdasági fejlődés, akkor – éppen a marxizmus értelmében – első sorban ipari munkásságra és ipari proletariátusra – a szociális fejlődésnek eme legfőbb előmozdítójára – van szükségünk. És akkor minden szocialista előtt a legfőbb cél: a magyar ipar. Ezt a kívánságot csak pár évvel ezelőtt osztálykülönbség nélkül hangoztatta egy mozgalom, amellyel szemben a szocializmus kihasználta magát. És osztálykülönbség nélkül álltak akkor – e tekintetben is – az osztrákok szembe velünk. Íme, volt ereje az ideolog nemzeti jelszavaknak, hogy legyőzzék sokaknál – ha nem is mindenkinél – az osztályérdeket. Íme, bebizonyul, hogy van közös érdek az egyes osztályok között, s a szocialista gazdasági érdeke s az iparpártoló nemzeti törekvése között az összhangot meg lehet találni. Íme, nyilvánvaló, hogy ellentétek vannak a magyar és osztrák proletariátus között, s hogy éppen ott vannak, ahol közösség van a magyarság minden osztályának törekvései között. Éppen gazdasági kérdéseinkben mindenütt szembeáll velünk Ausztria; a bankkérdésben úgy, mint vámkérdésben éppen mindig Ausztriának az általános egyenlő választói jog alapján összeült népparlamentje áll szemben a magyarországi szocializmus érdekeivel.

Ha ezzel szemben a magyar ipar érdekeit az elmúlt időszak politikája nem tudta vagy – mint a szocialisták hiszik – nem akarta megvédeni: ez egy eset, melyből következtetést vonni nem lehet. Az elvek melletti kitarítás hiánya az érdekek uralmából ered; napjaink általános vonása ez, s éppen a materializmus világnézetének hirdetői fokozzák legjobban ennek erejét. Egy idealista időszak létrejöttét meggátolni nem az ő érdekük, mert az idealisták elvei az ő érdekeiket is szolgálni képesek. És nincs nagyobb taktikai hiba, mint az, ha látva, hogy a magyar ipar megteremtése a legfőbb érdekük, mégis avval a Béccsel szöveteznek, amely ennek legnagyobb ellensége; azokkal az osztályokkal állanak szembe, melyeknek számos tagja ennek a célnak híve; és azt az idealizmust rontják, amely képes ez osztályokat saját érdekeik ellen is harcba vinni.

De ha csupán az érdekek erejében hisznek, akkor sem praktikus a vezető osztályok azon rétegétől is elszigetelni magukat, amely például az ipar kérdésében egyáltalában nincs érdekelve. A tisztviselő, ügyvéd, orvos, mérnök, tanár – legyen bármily konzervatív – érdekeinél fogva egyáltalán nem agrárius. Az osztályharc hirdetése őt is oly érdekcsoportba sodorja, amelyhez érdekei nem húzzák, de amelybe a szocialisták akarata ellen belekényszerítik. Ha elvi alapon indul a harc, sokan lesznek közülük a magyar ipar megteremtésének hívei, s e tekintetben a szocializmus érdekeivel ők összetalálkozhatnak. Igaz, hogy akkor a küzdelemnek bizonyos nemzeti jellege lesz, s a magyar szocializmus bécsi pártfogói támogatásától elesik. Pedig eddigelé ebben van legnagyobb ereje.

A magyarországi radikalizmus Bécsből van oktrojálva; ipari fejlődésünk jelenlegi fokában annak semmi gyökere nincs. Van Magyarországon szociális elégedetlenség, szegénység és nyomor elég, de azok részben a jelenlegi gazdasági rendszer alapján orvosolhatók, részben egészen olyan okaik vannak, amelyek bizonyos teóriákat nem mindig igazolnak.

A felvidéki ruténség közepett régóta tapasztalható nyomor – járuljon bár hozzá a nagybirtok „bűne” is – nem belső gazdasági okokban leli csupán magyarázatát, ezek csak a lehetőséget adják meg [...] A rutén kérdés pedig mutatja, hogy nem a társadalmi helyzet, hanem a gazdasági élelmesség vagy élheteretlenség állapítja meg ezúttal, hogy ki a kizsákmányolt és ki a kizsákmányoló. A rutén kérdés mellett igen nagyjelentőségű szociális szempontból az alföldi munkás-

Réz Mihály könyvei

Széchenyi ma. 1902.

A kiegyezésről. A közjogi konservatizmus alapindokai. 1905.

Magyar fajpolitika. 1905.

Széchenyi-problémák. 1907.

Magyarország és Ausztria közjogi viszonya. 1910.

Közjogi tanulmányok. 1914.

A történelmi realizmus rendszere [posztumusz] 1923.

kérdés, amelynek eredeti okai szintén nagyérdekűek. Itt is speciális helyi okok működnek, a vagyonos parasztgazda és a proletár közötti gyűlölködés e speciális okok közt nem játszik utolsó szerepet. Nem általános okok, nem az általános gazdasági fejlődés fokának szükségképpen következményei működtek itt közre, hanem speciális gazdasági és társadalmi okok. Épp úgy, mint a rutén kérdésnél nem belső, hanem külső okok teremtették a mai helyzetet.

Itt radikális szellemet teremtett a nyomor, ott pedig reakciót. Ugyancsak reakciós szellem alapja az a gazdasági változás, amely a Felvidék azon részein mutatkozik, ahol az elpusztult középbirtokosság földjeit még klerikálisabb érzelmű s a nemzetiségi reakció iránt fogékonnyá tehető kisgazdák vették meg. Az alacsony cenzus és a nép vagyonossága itt egyaránt szolgálja a reakciót. És e vagyonosodás részben ismét külső tényezőnek tulajdonítható. Mert soha a felvidéki tótok meg nem vehették volna egykori uraik birtokait, ha az amerikai gazdasági viszonyok nem olyanok, hogy számukra ezt lehetővé tegyék. Itt egy nagy gazdasági átalakulást látunk (a birtok új megosztását), de az nem a magyarországi termelés módjának megváltozása folytán jött létre. A birtokosság sem a termelés drágasága – vagyis a nagyobbodó munkabér – folytán, hanem egészen más természetű okokból ment tönkre, s ha akkor nem rendelkezik a föld népe az amerikai pénzforrással, a Felvidék e részének egészen más lesz a képe. És ha például nem nagybirtokosok, hanem nagy tőkepénzesek kezébe kerül ez a föld: ez az új elem mindenesetre demokratikusabb lett volna, mint az a nép, amelynek így kezére jutott.

Láttuk tehát, hogy az ország gazdasági fejlődésének foka mellett helyi, faji és külső tényezőknek is mily szerepe van; láttuk fejtegetéseink legelején, hogy még nagyobb szereppel bírnak a közjogi küzdelmek itt is. És épp oly doktriner vonás a gazdasági harcokban nem látni meg a közjogi összeütközések szerepét; mint félreismerni a gazdasági tényezők jelentőségét a közjogi harcok hatalmi kérdéseiben.

RADIKÁLIS AGITÁCIÓ

A közjogi kérdés hatalmi kérdés s így részben gazdasági kérdés is, de amidőn a mi közjogi összeütközéseinkről beszélünk, itt Bécs hatalma (s így részben gazdasági ereje) ütközik a mienkkel össze; és ha azt mondjuk, hogy a radikalizmust a bécsi politika szabadította el ellenünk: akkor ismét egy külső hatalomnak kell

azt tulajdonítanunk, aminek – éppen a marxizmus szerint – csak akkor van igazi ereje, ha a termelés módjának változása folytán beállott gazdasági változások következtében az ország belső gazdasági fejlődése elérte a szükséges fejlődési fokot. Hogy mi nem vagyunk iparos állam, s hogy nálunk ez a fejlődési fok nincs meg, az épp oly kétségtelen, mint hogy – épp Marx szerint – az nem siettethető semmivel, csak ha a kapitalizmus kifejlődését s ipari állammá fejlődésünket elő nem mozdítják. Hogy azonban dacára a reális alapok hiányának, nálunk mégis lehetséges és van nagy radikális agitáció, mutatja, hogy a proletariátus kellő tömege nélkül is lehetséges ilyen ideológia. Mert ugyan mily kicsiny *Überbau* volna az, amely a mi szervezett munkásságunk számának megfelel?

A radikális mozgalom iránti rokonszenveknek oka egészen másban kereshető. Csak az életet kell nézni a maga valódi nyilvánulásaiban.

A radikális agitáció hatása részben társadalmi, részben gazdasági okoknak tulajdonítható. De a gazdasági ok nem az ipari, hanem az értelmi munkásság és proletariátus megnövekedése. Magyarország igen szegény arra, hogy ennyi diplomás embert el tudjon tartani. Minden állásra özönével pályáznak a jelöltek, s az állás nélkül maradók elégedetlensége szükségképpen. A hivatalban levők is megérik díjazásukban az ország szegénységét s a fokozódó drágaságot. Természetes és érthető elégedetlenség támad ebből; minden fönnálló elleni érthető ellenszenv. Vegyük ezen érzelmi momentumokhoz diplomás osztályunk félműveltségét (felsőbb oktatási rendszerünk felületességre és munkakerülésre nevelő hatásának természetes következményét), s a hangzatos jelszavakban való

nincs demokratikusabb
reform annál, amely
munkára nevel

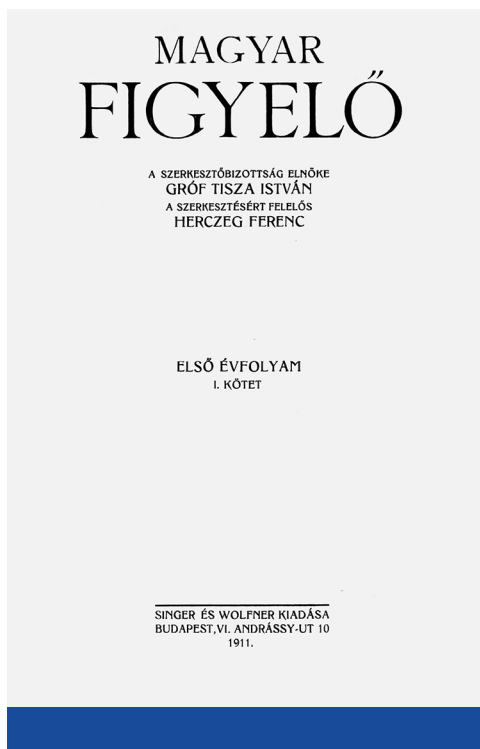
hit és a nagy Ígéretekben való reménykedés alapját megtaláltuk. Pár éve „hazafias” formában nyilatkoztak; ma „hazafiatlan” formában – gyakran ugyanazon egyének ajkairól.

Egy egészségesebb, a tanszabadságot megszorító s a tanulás kötelességére alapított felsőbb oktatási rendszer már régi szükségletünk. Értelmi, erkölcsi haladásunk függ tőle. És ha a demokrácia a munka megbecsülését jelenti: akkor nincs demokratikusabb reform annál, amely munkára nevel és amely munka nélkül a társadalmilag legbefolyásosabb egyének fiait sem engedi érvényesülni. Ha azt akarjuk, hogy a hivatali állásokhoz érdemtelenek ne juthassanak: ne adassunk az érdemtelennek diplomát. Ez a szigorítás – a felsőbb oktatás decentralizációja mellett – kétségtelenül csökkentené az egyetemi hallgatók számát, mert lehetetlenné tenné a mellékfoglalkozást. De hiszen folyton halljuk a panaszt, hogy igen sok a jogász, igen sok a diplomás ember, s éppen ők maguk panaszkodnak a túl nagy verseny miatt. Midőn a kultúra e tekintetben amúgy is extenzív s igen kevésbé intenzív, szabad-e akkor új egyetemeket állítani, vagy csak azt megengedni, hogy a diplomás emberek az eddigi mértékben szaporíttassanak? Diplomás embereinknek nagy részt az állam ad kenyeret, joga van meghatározni, hogy annak a diplomának mennyi tudást kell jelentenie. És kötelessége az, hogy ne engedje meg a túltermelést, s csak annyi embert képeztesen, amennyit el is tud tartani. Az államnak nem az a feladata, hogy drága pénzen maga neveljen értelmi proletárokat. Ez az eljárás nem humánus, nem is demokratikus. Hiszen hogy csupán a hivatali pálya az „úri” pálya, s tehetséges embernek más pályára szorulni miért csapás: demokratikus gondolkozással nem lehet megérteni. És alig is van a magyar demokráciára szomorúbb élő szatíra, mint a radikális egyetemi hallgató amaz ismert típusa, aki gyűlölködve a középkori és arisztokratikus előítéletek ellen, maga van leginkább telítve általuk, mert inkább szenved és nyomorog, semhogy oly pályára menjen, amely szerinte – nem úri.

Ha igaz a marxizmus s minden ország politikai, társadalmi, sőt szellemi fejlődése is gazdasági fejlődésének fokától feltételezett, akkor a tehetségeknek a gazdasági, ipari pályákra való szorulása csak hasznos, sőt a szocialisták érdekében álló lehet. Hiszen a szellemi munka csak *Überbau*; az emberi haladás alapjain dolgozni mennyivel felemelőbb. Az elmélet igazságába vetett hit azonban e ponton megtörött. Mert az ember egyéni haladása iránti vágy legyőzte az emberiség haladása tekintetében felállított elveket. Ez a vágy, a mások fölé, a tömeg fölé való emelkedés vágya épp oly természetes, mint amely kevésbé felel meg az egyenlőség – egyébként fennen hirdetett – elvének. Éppen a mások fölé emelkedésnek eme vágya az, ami jellemzi társadalmunknak más, anyagilag jól szituált és épp oly mértékben elégedetlen rétegeit. Diplomás osztályunk egy részében, sőt a kereskedő és iparos osztályok legjobban szituált egyéneinél is gyakran találni ennek nyomaira. Sajátságos osztálya az „elnyomottaknak” ez, amely néha kétszer több fizetést vagy sokszor több jövedelmet húz elnyomóinál. Panaszai jóhiszeműsége ellen a tények hangosan beszélnek.

Ha csupán anyagi szempontból indulnánk ki, alig bírnánk megérteni, hogy míg az a középosztály, amelynek fiai anyagilag nagyapáiknál oly sokkal rosszabbul állanak, lelke mélyén ma is majd mind konzervatív; addig azok az új polgári elemek, amelyek két nemzedéken át csak folytonos anyagi haladást tapasztaltak, s amelynek fiai nagyapáik helyzetéhez képest óriási anyagi előmenetelt tettek, részben mégis vonzódnak az elégedetlenek felé.

Tapasztaljuk, hogy például a vármegyei tisztviselő állása mily rosszul javadalmazott s hogy a mérnöki, ügyvédi, orvosi, tanári pályán mily nagy jövedelem érhető el. Látjuk tehát, hogy épp az a pálya nem jövedelmez, amely a vezető osztály fiainak van birtokában, s éppen a legjövedelmezőbb pályákon vannak legkevesebben a vezető osztályok tagjai közül. Éppen a vezető osztályoknak

A Magyar Figyelő legelső számának címlapja, 1911

Államrend – A Hősök terén álló millenniumi emlékmű részlete, Gábrriel arkangyal szobrával
(Eduardo Fonseca Arraes felvétele)

eme pályák elleni annyira hibáztatott avult előítéletei folytán juthattak – konkurencia hiányában – más osztálybéliek eme jövedelmező állásokhoz és kereshetethez, s így ez a – szerencsére szünni kezdő – előítélet reális szempontból csak nekik használt csupán a vezető osztályoknak ártott. Az ő elégedetlenségük nem is a gazdasági élet komoly, reális ellentétéin, hanem a társadalmi hiúság kicsinyes szempontjain alapul.

A vezető osztályok társadalmi exkluzivitása elleni panasz legjobban bizonyítja, hogy a panaszkodók gondolkozása mennyire antidemokratikus. Az igazi demokrata az egyént saját belső értéke szerint becsüli, annak helyzete, rangja, osztálya előtte közönyös. Annak a barátságát, társaságát keresi, akit belső értéke szerint legtöbbször tart. A mi demokratáink előtt e szempont lényegtelen; a társadalmi pozíció adja az ember értékét, szerencsétlen, aki abban nem jut elég magasra vagy a magasra jutottakkal elég sűrűn nem érintkezhetik. Hirdetni egy osztályról, hogy az kulturailag elmaradott, hirdetni, hogy mindenkit csupán belső tartalma szerint kell értékelni; és ugyanekkor lázasan törekedni ennek a lebecsült osztálynak társaságára: van-e ebben jóhiszeműség? Bizonyára nincs. Stréberség ez, nem demokrácia. A vezető osztályok klikk vagy egyéni érdekeinek ez az elem alkotja legszilárdabb támaszát.

KONZERVATÍV SZABADELVŰSÉG

Ez a társadalmilag törtető, fegyvereit csörtető, mindig zajongó és mindig szerzilis csapat szerencsére polgári társadalmunknak igen kicsiny részét teszi.³ És mi, akik magunkat az egységes, oszthatatlan magyar politikai nemzet tagjai gyanánt érezzük, az osztálykülönbségeket a társadalmi élet csekély jelentőségű tényezőinek tekinthetjük, amelyek soha eszünkbe nem jutnak a fórumon. Úgy hisszük, hogy elsősorban a társadalmi érintkezésben, tehát a magánéletben respektálandó az egyéni szabadság elve, s bizonyos kicsinyléssel nézünk le azok gondolkodásmódjára, kik a teaestélyek és zsúrok kérdéseiben világtörténelmi problémát vélnek föltalálni.

Az emberi szellem felszabadulásának nagy gondolata, a szenvedő milliók nyomorának enyhítése, a demokrácia nagy eszményét ragyogó fényvel vette körül. A milliók igazi, mély szenvedéseire, nem a nép és kultúra iránt egyaránt közönyös társadalmi törtetők hiúságütötte sebeire keres az balszamírt.

Amily kevéssé demokratikus már indokainál fogva ez az elégedetlenség, elvileg épp oly antidemokratikus felfogásra mutat az az irányzat, amely koncessziókat tesz nekik. Mert feudális felfogás jellemző vonása az mindenütt, hogy a fennálló rendből ráháruoló előnyöket saját magánjogának tekinti, s akként él velük. Anyagilag megrendült, vezetői önérzetében megingott vezető osztályunk nagy részét ez jellemzi mindenütt. Az iparszerű demokratság virágzik lenn és fenn egyaránt; ott demokratikus jelszavakkal „revolverezve” állást, figyelembevételt, pozíciót, itt e mozgalom honorálásával keresve egyéni vagy klikk-érdekek számára támogatást.

Ha a vezető osztályok erősítése reakció s a haladás meggátlása, akkor nincs e demokraciánál nagyobb reakció. Hiszen – a társadalmi exkluzivitás lazításával – az erősebb, erélyesebb, vagyonosabb elemek fölszívása által lett az angol arisztokrácia olyan erőssé. Azáltal, hogy ezen elemektől a demokraciát megfosztotta. Itt is azt látjuk, hogy más az egyéni haladás és más az emberiség haladásának kérdése, s mikor a kettő összeütközik, az egyéni haladás elve győz, s a demokrata – vérző szívvel – szolgálja a reakciót. Emberi vonás az egysorsúak fölé való emelkedés vágya s e vágy kielégítése még ilyen áron is. De aki így érezve és cselekedve azt mondja, hogy demokrata: nem mond igazat. Ez az, ami az emberi természet kicsinyességében gyökerező ezen mozgalmat ellenszenvenessé teszi. És az, hogy ilyen indokok bizonyos embereknél elégségesek a nemzetellenes radikalizmus népszerűvé tételére.

A demokratikus állam még nem teremt demokratikus társadalmat, s általános választói joggal társadalmi egyenlőséget még nem lehet teremteni. Úrrá tette a plutokráciát, amely az arisztokráciát még mindig túlértékeli, s amely a „kizsákmányoló” tőke hatalmát képviselve, ugyan miben jelenti a nép diadalát? Franciaország és Amerika társadalmában a tőke nagyhatalom, de a társadalmi egyenlőség ott ugyan hol található? Azoknál az amerikai milliomosoknál, akiknek legfőbb vágyuk, hogy európai arisztokratákhoz adják lányaikat? Vagy azon francia demokratáknál, akik tömegesen önhatalmúlag veszik fel a címeket, s akiknél a becsületrend szalagjának megszerzése a legfőbb ambíció? *Vanitatum vanitas*. Mindenütt így van. Ezért kár felforgatni egy nemzeti államot, s porba tiporni minden megszentelt tradíciót.

A társadalmi életet hagyjuk a maga útján (osztályellentétek kiélezésével, szításával csak tágíthatjuk a köztük levő űrt), a közéletben pedig érezzük magunkat egy egységes nemzet egyaránt hű fiainak. A nagy, ideális érdekekért és elvekért folytatott küzdelmekben az ellentétek szertefosznak s az együttesen vívott elvi harcokban a felek egymást becsülni tanulják. Az osztályellentét szítása csak a gyávákat ijeszti meg, a férfiasan gondolkozók lelkében csak dacos ellenkezést ébreszt. Egyesíteni csak úgy lehet az osztályokat, ha egynek érzik magukat a nemzeti érdekek és elvek szolgálatában. Szétválasztás által egyesíteni nem lehet. Mindannyian egyesülve tegyük a szabadelvűséget nemzetivé, s tanuljuk meg, hogy fejlődési fokokat átugrani nem lehet. Ne kívánjuk a törvényt

3 Utalás a *Huszdik Század* folyóiratra, a Társadalomtudományi Társaság, a Galilei Kör és Jászi Oszkár körül csoportosuló szabadgondolkodókra. (A Szerk.)

hozásában való egyenlőséget, midőn a törvény előtti egyenlőséget (a közigazgatás államosításával) még ezután kell megteremtünk. Ne akarjunk demokráciát, midőn demokratikus elemeink csüggnek a régi előítéleteken leginkább, s köztük legnagyobb a rang iránti tisztelet. Ne akarjunk szocializmust, midőn még iparos állam sem vagyunk. Keressük a már ma megvalósítható megoldásokat; „déliabok hősei” nemzetközi jelmezben ne legyünk.

A MAGYAR SZABADELVŰSÉG FELADATA

A kiválóbb érvényesülésének nagy gondolata képezi a magyar szupremáciának alapgondolatát. A magyarság szupremáciája az egyenlőség elvével emez alapján ellenkezik. A Magyarországon lakó népfajok egyenlőségének gondolatával szemben a magyar faj elsőbbségét követeli. Azt kívánja, hogy ez az ország ne egyenlően magyar, német, tót, román, szerb és rutén legyen, hanem egész jellegében magyar. Nem a számbeli megoszlás arányában, hanem a magyar faj kiválóságának alapján, államalkotó erejének s a múlt tradícióinak jogán követeli számára az uralkodást.

Ha a demokrácia egyenlőséget jelent, ha a demokrácia a szám szerinti többség uralkodási jogát jelenti, ha a történelmi múlt a tradíciók és az ebből eredő jogok tagadását jelenti: akkor a demokrácia egész valójában magyarelles. Ha a demokrácia a kiválóság uralmát jelenti, ha a politikai és kulturális érettség fölényét követeli nyers tömegek felett: akkor a magyar szupremácia a demokratikus gondolat legtökéletesebb megvalósítása. Ha a demokrácia az egyenlőséget jelenti: akkor a nemzeti irányzatnak avval minden vonalon szembe kell szállania. Ha a demokrácia uralma a kiválóság érvényesülését jelenti: akkor érdeke közös a nemzet érdekével, s elsősorban neki kell a magyar szupremácia megvalósításán dolgoznia.

Ennek a demokráciának s a magyar szupremáciának megvalósítása – Magyarországnak a magyarság számára való meghódítása – a magyar szabadelvűség nagy feladata. Változó esélyek, hullámzó hangulatok, fölszított szenvedélyek közepette, vádakkal, gyanúsításokkal, félreismertetéssel szemben eddig is rendületlenül haladt. Magyarságát vonták először kétségbe, s színmagyar érzését ma mind elismerik. Szabadelvű, haladó szellemében kételkednek ma, s ebben is igazolni fogja a tapasztalás. A fejlődés fokozatosságának elve vezetni úgy közjogi, mint reformpolitikájában, szemében a ma feladata: az előfeltételek megteremtése.

Volt idő, amidőn azzal vádolták, hogy nincs érzéke az ideális tényezők – a nemzeti érzések – iránt. Ma azt hibáztatják, hogy a reális (gazdasági) tényezők azok, melyeknek jelentőségével számolni nem akar. Csodálatos váltakozása a nézeteknek a közvélemény azon részénél, amelynek „az élet csak hangulat”. Mi azonban úgy vagyunk meggyőződve, hogy az ész szavát elhallgattatni nem idealizmus, hanem esztelenség; az érzelmi momentumok nagy jelentőségét be nem látni pedig irreális politika. Az első – a szükségképpen leveretés által előidézett pesszimizmussal – éppen az idealizmusnak árt, a második – egy rendkívül fontos rugó negligálása által – éppen a tények erejében csalatkozik. Az igazi eszményiség az életben a megvalósíthatóban találja meg az ideált, s az igazi józanság tudja, hogy az eszményeknek és érzéseknek milyen nagy hatalma van.

Ez az a világnézet, amely a magyar szabadelvűség megteremtőjét áthatotta; ez az a szellem, amelynek minden nagy alkotást köszönhetünk. A túlzások és egyoldalú törekvésekkel szemben a nagy tradíciók biztos, határozott irányt tűznek elénk. Letérnünk arról nem szabad. A mi célunk a magyarság uralmának megszilárdítása, megrendítésére nem lesz senkinek ereje. Úgy áll az, mint a szikla, melyet hasztalan csapkodnak a habok. *Quam frustra et murmure quanto...*⁴ ■

4 „Mennyi hiábavalóság, mennyi morgolódás” – Mazarin bíboros mottója, 1659. (A Szerk.)

»»
tegyük
a szabadelvűséget
nemzetivé